

sto, si æquales aut ferventiores actus charitatis eliant; non gaudent rāmen præmio accidentali, quod aureola dicitur, quia illa solum debetur ipsi exteriori passione, seu actuali tolerantiae mortis, in qua est specialis difficultas, cui præmium aliquod accidentale correspondet.

3. Contra nostram assertiōnem objiciunt in primis Scoti Discipuli celebre testimonium Augustini, desumptum ex libro 13. de Trinit. cap. 5. ubi S. Doctor sic ait: *Mala voluntate vel sola quisque miser officitur, sed miserior potestate quā desiderium mala voluntatis impletur.* Quibus verbis fatetur actum exteriōrem, adimplētū in malo desiderij, addere supra ipsum desiderium majorē mīseriam, subindeq; majorem malitiam.

Sed facilē respondet ex principijs jam statutis, quod peccator fit miserior p̄ actum exteriōrem, non ex quod ex illo nova malitia essentialis accrescat, sed propter accidentalē malitiam, & varia incommoda quae actus exterior secum adducit, quae sine dubio miserabiliorē efficiunt peccatorem, quam esset per solam voluntatem peccandi. Ex actū enim exteriōri malo magis hebetantur sensus, & potentiae exteriōres proniōtes redduntur ad malum, ex illo etiam multoties generatur scandalum, & incurrit excommunicatio, vel irregularitas, aut obligatio ad restituōnem, quae per solam actum interiorem non inducuntur.

4. Objicis secundo: Actus interior & exteriōr distiñcti p̄ceptis prohibentur, nonūm enim & decimum Decalogi p̄ceptum sunt de actibus interiorebus tantum, nempē de concupiſcentia uxoris, & rei aliena; & tamen forniciatio & furtum, que sunt actus exteriōres illis correspōndentes, prohibentur sexto & septimo p̄cepto. Ergo signum est quod actus exteriōr addit novam malitiam super actum interiorem. Alioquin non teneremur exprimere in confessione actum exteriōrum v.g. homicidium, vel adulterium, sed sufficeret si diceremus nos habuisse internū occidendi vel adulterandi desiderium, quod damnat communis Ecclesiæ consuetudo.

Respondeo, conceclo Antecedente, negando Consequentiam. Non enim idē ponuntur diversa p̄cepta de actibus interiorebus & exteriōribus supra dictis, quod in his sit diversa malitia, vel ad diversa vitia pertineant; sed quia, cū concupiſcentia rei aliena & venereorum, sit pro isto statu natura corrupta, magis homini connaturalis & frequentior, quam desideria aliorum actum prohibitōrum, conveniens fuit ut speciaли p̄cepto prohiberetur, ut docet D. Thom. 2.2. qu. 122. art. 6. ad 4. Alioquin potuisset aliquis faciliter sibi suadere, concupiſcere rem vel luxorem alienam, dummodo actus non sequatur, non esse peccatum, sicut quidam hæretici affirerunt; talemque hæresim regnasse apud Judæos, ex verbis illis Christi supra adductis colligitur: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam marcatum est eam in corde suo.*

5. Ad id verò quod additur de obligatione exprimendi actum exteriōrum in confessione, sequela pariter neganda est; licet enim actus exteriōr non habeat intrinsecam & formalem malitiam quam addat supra interiorem; quia tamen est complementū substantiale actus interioreis, & ex iure quoque fit unus actus mortalis in certa specie malitiae, puta furti vel adulterij, debet in confessiōne declarari, ut cōpleta peccati species explicetur.

CAPUT XV.

De prima regula bonitatis & malitiae actuum humanorum, scilicet lege aeterna, seu voluntate divina.

1. **D**uae sunt regulæ bonitatis & malitiae actuum humanorum, ut docet D. Thomas infra qu. 71. art. 9. Prima est proxima & intrinseca, ac in homine existens, nempē dictamē nostræ rationis, seu conscientia, de qua agemus capite sequenti. Altera est remota & extrinseca, in mente divina existens, scilicet lex aeterna, quae est ipsa ratio Dei dirigens omnes creaturas in suum finem. Hanc legem agnoscit Tullius lib. 1. de legibus, ubi sic ait: *Sapientissimorum fuit sententia, legem neque hominum ingenij fuisse excogitam, neque scirum aliquid esse populorum, sed aeternum quiddam quod universum mundum regere imperandi prohibendique sapientia.* Ad hanc legem reducitur divina voluntas, quae cum sit ipsa rectitudo, ipsa sanctitas per excellentiam, illi conformari debet omnis humanae vitae rectitudo, juxta illud Augustini in Psal. 32. *Rectum cor habet qui vult quod Deus vult.* Unde querunt hic Theologi, an homo teneatur se conformare in omnibus voluntati divina. Pro cuius resolutione.

2. Notandum est ex D. Thoma qu. 2. de verit. art. 7. In obiecto voluntatis duo esse consideranda: unum quod est quasi materiale, scilicet ipsa res voluntatis; aliud quod est quasi formale, scilicet ratio voluntatis, quae est finis. sicut in obiecto oīus color est quasi materiale, lux verò quasi formale, quia per eam efficitur color visibilis actu; & sic ex parte obiecti voluntatis divina duplex conformitas inventi potest; una ex parte voliti; ut quando homo vult aliquid quod Deus vult, alia ex parte rationis volendi, sive ex parte finis, ut cum aliquis propter hoc vult aliquid propter quod Deus &c. Hoc appellatur conformitas in volito formalis, illa dicitur conformitas in volito materiali.

3. Dico, hominem teneri se conformare in omnibus voluntati divina, in volito formalis, non tamen in volito materiali. Ita D. Thomas hic q. 19. art. 10. & qu. 23. de verit. art. 8. & Theologi communiter.

Probarunt prima pars: Conformari voluntati divinae in volito formalis, est ipsi conformari in ratione communi & generali propter quam Deus operatur, quae est bonum commune totius universi, prout tale bonum ad Deum & ejus gloriam ut ad finem ordinatur: Sed voluntas humana non potest in hoc honeste & rationaliter à divina discrepare ut pater: Ergo homo teneatur conformari voluntati divinae in volito formalis, saltem negatiōe, hoc est non discordare positivè ab illa in tali volito.

4. Quod verò non teneatur semper ei se conformare in volito materiali, seu in omni obiecto à Deo volito, constat ex eo quod Deus voluntate generali primā causā, & universalis provisōris, plura vult quae non est laudabile nec licitum velle, ut bella, pestes, incendia, mortem parentum, & similia; quia nimur illa relata ad communem ordinem universi, vel ad ostensionem divine justitiae, sunt bona; mala verò respectivè ad nos, cum ad nos non pertineat communis ordo universi,

universi, aut divinae justitiae. Unde Augustinus in Enchirid. cap. 101. aliquando bona voluntate homo vult aliquid quod Deus non vult. *Tanguam si bonus filius patrem velit vivere, quem Deus bona voluntate vult mori.*

5. Confirmatur: Si quis videat patrem suum mori in heresi, aut in peccato mortali, & per consequens esse damnatum, ex ipso opere vider id esse voluntatem Dei, alia non sic eveniret: Sed non est bonum & laudabile, quod filius velit damnationem aeternam patris, in modo ex charitate & pietate trinetur ei velle & procurare salutem aeternam: Ergo non semper est bonum & laudabile convenire cum voluntate divina in volito materiali.

6. Dices: Nos petimus in oratione dominica, ut fiat voluntas Dei in terra, sicut in celo: At in celo beati conformantur voluntati divinae, non solum in volito formalis, sed etiam in materiali: Ergo id etiam debent viatores in terra praestare.

Respondeo hæc verba orationis dominicae, *Fiat voluntas tua, sicut in celo & in terra, vel esse intelligenda de voluntate præceptiva, & per eam nos petere à Deo, ut in omnibus in terra divinis obtemperemus præceptis, sicut beati in celo semper obediunt Deo in omnibus, ut ex Augustino exponit S. Thomas in catena, super hæc verba, & 2.2. quæst. 83. art. 9. ad 1. & 1. p. quæst. 19. art. 11. vel si sit sermo de voluntate Dei, respectu cuiuscunque voliti, solum denotare, nos debere conformari voluntati in quoconque volito, non secundum se & absoluē, sed prout stat sub ordine ad finem ad quem Deus illud ordinat, velleque ut ordo divinae voluntatis in omnibus impletatur. Quod verò in patria omnes conformentur divino volito, etiam materiali, est propter illius status perfectionem, ubi cognita Dei voluntate, operantur solum secundum rationes aeternas & superiores, & sub illo motivo quo Deus vult res illas. Unde complacent sibi de morte & damnatione parentum, & permissione peccatorum, totaque serie reprobationis aliorum, sibi à Deo revelata, juxta illud Psalmi 57. *Lorabitur Iustus cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris.* Sed nobis operantibus juxta particulares & temporales rationes, licetum est velle oppositum, in modo ad id sèpē teneatur, ut constat ex supra dictis.*

CAPUT XVI.

De altera regula bonitatis, & malitiae actuum humanorum, nimurum conscientia.

1. **C**onscientia, quae juxta D. Bernardum est quasi cordis scientia, sic potest definiri seu describi: *Conscientia est actus intellectus practici, nempē judicium dictans de bonitate & malitia eorum que à nobis hic & nunc agenda sunt.* Dicitur in primis actus, illa enim non est habitus, ut existimat Scotus: tum quia possimus bene ageare sine habitu, sed non sine conscientia: tum etiam, quia conscientia sapè deponitur, & mutatur de bona in malam, vel è contra; potentia autem, cum sint proprietates animæ, sunt invariabiles & inseparabiles. Addo quod proprietates conscientie, quae sunt testificari, ligare, instigare, accusare, & remordere, seu reprehendere, consistunt in actu, & non in habitu: Ergo & ipsa conscientia. Dicitur secundū, quod conscientia sit actus intellectus, & non voluntatis, ut opinatur Durandus, tum quia actus memorati pertinent ad intellectum, tum etiam quia SS. Patres de conscientia ea asserunt quae non nisi actui intellectus convenire possunt. Illa enim appellatur à Tertulliano *naturalis tabula, in qua legit uniusquisque opus suum.* A Damasceno lex intellectus, quae voluntati promulgatur. Ab Origene *spiritus corrector, & pedagogus anime.* A Basilio *naturale judicatorum anime.* A Chrysostomo *index incorruptus.* A Gregorio magno *testis fideliſſimus.* Additur conscientiam esse actum intellectus practici, non verò speculativi; quia non sicut in contemplatione operis faciendi, sed hominem instigat ad bonum, vel retrahit à malo, & movet inferiores facultates ad opus. Demum dicitur quod conscientia sit *judicium dictans de bonitate & malitia eorum que à nobis hic & nunc agenda sunt*, quia cognitione seu consideratio bonitatis & malitiae moralis actuum humanorum in communi, pertinet ad scientiam moralem, non verò ad conscientiam. Unde D. Thomas quæst. 17. de verit. art. 2. ait: *Conscientia addit supra scientiam, applicationem scientia ad actum particularē.* Ex quo intelliges, quod scientia & conscientia se habent sicut intelligere & dicere; quemadmodum enim dicere est intelligere cum quodam modo, scilicet exprimendo conceptum, seu producendo verbum; ita conscientia est scientia cum quodam modo, nempē applicatio- nis ad opus.

2. Conscientia dividit solet à Theologis in certam, dubiam, probabilem, & erroneam. Cuius divisionis ratio, ex ipsa conscientie definitio- ne deducitur; cum enim conscientia sit *dictans rationes aeternas & superiores*, & sub illo motivo quo Deus vult res illas. Unde complacent sibi de morte & damnatione parentum, & permissione peccatorum, totaque serie reprobationis aliorum, sibi à Deo revelata, juxta illud Psalmi 57. *Lorabitur Iustus cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris.* Sed nobis operantibus juxta particulares & temporales rationes, licetum est velle oppositum, in modo ad id sèpē teneatur, ut constat ex supra dictis.

CAPUT XVII.

De altera regula bonitatis, & malitiae

actuum humanorum, nimurum

conscientia.

3. De conscientia bona eleganter differit Ber-nardus in libro de Conscientia cap. 7. & 8. ubi sic ait: *Conscientia bona titulus est religionis, templum Salomonis, ager benedictionis, hortus deliciarum reclinatorium aureum, gaudium Angelorum, arca fæderis, thesaurus Regis, anla Dei, habitaculum Spiritus Sancti, liber signatus, & clausus & in die iudicij apertus.* Bona est conscientia que habet in corde puritatē, in ore veritatem, in actione rectitudinem. Munda est, cùm nec de præterito iuste accusatur, nec de presenti iniuste delectatur. Pura est, cùm nec Dens peccata sua imputat, quia non fecit, nec aliena, quia non approbat, nec negligentiam, quia non tacuit; nec superbiam, quia in humilitate permanuit.

F. 4. Quæres

4. Quares primò, an voluntas agens contra conscientiam erroneam, non depositam, semper peccat? Respondeo affirmativè, ratio est quia voluntas non fertur in objectum, nisi ut ratione propositum & judicatum: Ergo si ex errore objectum bonum judicetur malum, & voluntas in illud fertur, procul dubio peccabit. Quare D. Tho. h.c. 19. art. 5. In bonum non fertur voluntas, nisi secundum quod aratione proponitur: unde si à ratione proponatur ut malum, voluntas fertur in hoc ut malum, non quia illud sit malum secundum se, sed quia est malum per accidens ex apprehensione rationis. Et quodlib. 9. art. 5. Error quo creditur esse mortale quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale. Demum in cap. 14. epist. ad Roman. lect. 2. sic discurrit: Actus judicatur secundum voluntatem agentium, voluntas autem movetur à apprehensione. Vnde in id voluntas tendit, quod ei vis apprehensiva representat, & secundum hoc qualificatur, vel specificatur actio. Si igitur ratio alicuius judicet aliquid esse peccatum, & voluntas fertur in id faciendo manifestum est, quod homo habet voluntatem faciendi peccatum, & ita alio ejus exterior, que informatur ex voluntate, e' peccatum. Eadem ratione si aliquis estimet id quod est veniale peccatum, esse mortale peccatum. Si hac conscientia durante illud faciat, manifestum est, quod elegit peccare mortaliter, & ita actio ejus propter suam electionem est peccatum mortale. Idem assertur in iure Canonico, can. Omnes 28. quæst. 1. ubi sic habetur: Omne quod contra conscientiam fiduciarum, potest fieri prædictè certus, id sibi licere, & tutà conscientiæ, divini officij recitatione abstinere.

5. Quares tertio, an in rebus dubijs, & opinionum probabilium conflictu, liceat sequi opinionem minus probabilem, faventem libertati, in concursu alterius probabilioris, quæ favet præcepto? Respondeo negativè, cum pluribus tum antiquioribus, tum recentioribus Theologis, & Casuistis, pietate ac eruditione clarissimis. Ita enim docent S. Antonius 1. p. cit. 3. §. 10. regul. 4. Scotus infra referendus, Gabriel in 4. dist. 15. quæst. 8. art. 3. dub. 2. in 3. probatione 1. conclusionis. Sylvester verbo Dubium, quæst. 2. Conradus de contractibus tractat. 7. quæst. 110. conclus. 1. Corduba in suo Questionario, lib. 2. quæst. 3. Navarrus in summa Hispanica cap. 28. addit. ad num. 183. cap. 27. ut citat contraria opinionis assertor Sanchez in Decal. lib. 1. cap. 9. num. 13. Item ex Patribus Societatis negativæ adharent sententia Bellarminus, opusculo ad Episcopum Theanensem nepotem suum, cuius verba infra referemus. Comitolus lib. 5. resp. Moral. ubi de probabiliore ac tuitiore opinione sequenda sententiam, Ethicæ Christianæ caput, ad reliquias Christiani officij tractandas, dijudicandasque controversias pernecessarium, merito appellat. Additque oppositam sententiam esse fœdum prolapsionem, quā à ratione discedimus, veritatem contemnimus, vel saltem ejus agnoscendæ vias obstruimus, æternæ legi contumeliam imponimus, sceleratos illos judices imitamus, qui contrarijs testibus auditis, eorum testimonium sequi vellent quod minus verisimile appareret; eorum etiam imprudentiam sequimur, qui quod verisimilius malum est eligunt, bono fecuro prætermitto. Idem ex eadem Societate luculentier traditum Michael Elizarda in opere de recta morum doctrina, & Candidatus Philaleucus, seu Andreas Blancus, qui (ut ait Julius Mercurius, Inquisitor Mantuanus) hujus no[n]r[ati]o[n]is

Dices secundò: Præceptum inferioris non obligat, quando proponit aliquid contra præceptum superioris: Ergo ratio errans, proponens aliquid contra præceptum Dei, non obligat.

Respondeo præceptum inferioris non obligare quidem, quando proponit aliquid quod securi est contra præceptum superioris; obligare tamen, quando id quod proponit, creditur esse præceptum superioris. Nam ut ait S. Doctor hic art. 5. ad 1. Si quis crederet præceptum Proconsulis esse præceptum Imperatoris, contemnendo præceptum Proconsulis, contemneret præceptum Imperatoris.

6. Quares secundò, an liceat operari ex conscientia prædictè dubitanti de bonitate vel maliitia actus? Respondeo negativè, quia qui operatur ex conscientia dubia, exponit se periculo faciendo quod in se malum est & peccatum; unde qui sic operatur, non agit juxta leges prudentiæ & amicitiæ, quarum altera dictat non esse operandum ubi de objecti honestate non constat, altera præscribit ne amicus operetur aliquid quod pos-

nostri seculi libertatem in moralibus, in Italia compescit primus.

9. Ex Thomistis vero novissimè contra adversam sententiam calamum strinxerunt prædictus Mercurius, in libro de præcepto opinionum, ubi plusquam viginti Doctores refert pro nostra sententia, Vincentius Baronius, qui eleganter & acutè illud probat in sua Theologia morali adversus laxiores probabilistas, & Vincentius Contensonius tom. 3. sua Theologia mentis & cordis, disert. 6. de novo probabilis commento, ubi pluribus petitum ab auctoritate tum à ratione argumentis, illud evertit. Demum ex Canonistis contra recentiores probabilistas novissimè scriptus Prosper Fagnanus, expounding caput, Ne innitari, ubi totam hanc probabilitatis materiam eruditè & copiosè pertractat, viginti sex pro nostra sententia afferens rationes, & plures pro ea celebres Canonistas referrens, quibus adjungi potest Joannes Cabassius, Congregationis Oratori Presbyter, qui lib. 3. de juris Canonici theoria & præcepto cap. 13. ex professo docet nostram sententiam, & pro ea refert plures ex Auctoribus à nobis citatis.

10. Multæ pro illa adduci solent rationes, quas in dissertatione de probabilitate fusæ expendimus, tres solum hic breviter expomemus.

Prima est: Sicut in controversijs & difficultibus moralibus quotidie emergentibus tenemur inquirere veritatem, dum latet, & eam sequi, dum nobis perspecta est, iuxta illud Eccli. 32. Ante omnia verbum verax præcedat te: ita dum eam attingere & assequi non valemus, amplecti & eligere debemus id quod illi propinquus & vicinus nobis appareat; alioquin Christianismus non esset schola veritatis, sed spelunca erroris, si veritatem inquirere, & quantum possumus ad eam accedere non teneremur. At vero quisquis ab ea quam probabiliorem judicat recedit opinione, ut minus probabilem se ficitur, sponte, ac propria eleccione, recedit ab eo quod judicat proprius ad veritatem accedere, hoc fine & intentione ut oppositæ parti adhæreat, quam judicat à vero remotiorem: Ergo perversè agit, & peccat.

11. Secunda ratio petitur ex discrimine quod reperitur inter illum qui in conflicitu opinionum probabilium eligit sententiam quam judicat probabiliorem, & eum qui sequitur opinionem quam censet minus probabilem: Cum enim ille qui perfectam seu evidenter veritatis notitiam habere nequit, sequendo id quod probabilius, seu veritati conformius aut vicinius sibi appetat, faciat totum quod in se est ad veritatem attingendam, si per accidens ab ea abterret, error ille invincibilis & inculpabilis erit, subindeque excusat à peccato; quia ut ostendemus in tractatu de peccatis, omnis ignorans invincibilis, cum tollat rationem voluntarij, sine qua non potest stare peccatum, excusat à peccato. E contra vero, cum ille qui adhæreit sententiae quam minus probabilem, subindeque à veritate remotiorem existimat, non faciat totum quod potest ut veritatem attingat, imò potius eam videatur spernere & fugere, atque ab ea recedere, eò ipso quod recedit ab eo quod judicat proprius ad illam accedere, non laborat ignorantia invincibili, sed vincibili, quæ non excusat à peccato.

12. Tertia ratio, quæ fundamentalis est, & præcipuum Adversariorum fundamentum everit, potest sic breviter proponi: Ille non rectè agit, qui prudenter non agit. At qui eligit sententiam

minus probabilem, faventem libertati, vel concupiscentiæ, in concursu alterius, quæ stat pro præcepto, prudenter non agit: Ergo non rectè operatur, sed peccat. Major est certa apud omnes, cum prudentia sit regula bonitatis & malitiæ actuum humanorum. Minor vero, quam negant Adversarij, ostenditur primò ratione quam insinuat S. Thomas 2.2. quæst. 43. art. 5. in argum. Sed contra, his verbis: Ad prudenter pertinet præferre magis bonum minus bono: Ergo desistere a meliori, pertinet ad imprudentiam. Sicut ergo ex dictamine prudentia tenemur emere vestes quæ meliores aut commodiores nobis apparent, & viliori pretio venduntur, vel sumere medicinam quam salubriorum existimamus, aut nos committere navis, quam meliorem & tuitionem arbitramur; ita, & multò magis, in moralibus (in quibus, ut ait Laurentius, si quid erratum fuerit, vita omnis revertitur) probabiliores ac tuiores vias seu sententias, ex præcepto seu dictamine prudentiæ, sequi debemus.

13. Hanc rationem disertè expendit Chrysostomus homil. 44. in Matth. ubi sic discurrit: Si vestimenta empti pars unum negotiatorum & alterum, & ubi meliores vestes inveneris, & pretio viliori, ab illo comparas; an non oportet populum circumire omnes Doctores, & inquirere ubi sincera veritas Christi renundatur, & ubi corrupta, & veriorem eligere plusquam vestimentum. Ubi licet S. Doctor non loquatutus de concursu opinionis probabilis cum probabiliori, sed de concursu prævaricationis haeticorum, cum veritatis ad fidem & religionem Catholicam pertinentibus, ut ex verbis immediatè præcedentibus liquet; ejus tamen discursus valet etiam in materia probabilitatis, de qua nunc agimus; quia cum prudentia debeat præferre magis bonum minus bono, ut ex D. Thoma vidimus, tenemur in concursu plurium opinionum probabilium, veriore, aut probabiliorum, seu veritati viciniorum, eligere plusquam vestimentum.

14. Confirmatur & magis illustratur hæratio: Qui in rebus temporalibus vel corporalibus, uteretur opinione minus tuta, minusque probabili, in concursu alterius tueri & probabili, imprudenter ac stulte omnino ageret: v.g. qui medicamentum recipere quod minus salubre existimaret, spredo ac rejecto altero quod salubrissimum, & ad recuperandam sanitatem efficacius putaret; vel qui se navi committeret, quæ minus tutam, minusque securam existimaret, relieta securiori & tuatori: Ergo similiter, & multò magis, imprudenter agunt qui aggrediuntur opus quod probabilius putant esse illicitum, & qui salutem spiritualem animæ opinioni minus tutæ, minusque probabili, ut navi probabilius peritura, committunt, nec timent (ut loquitur Hugo Victorinus) animæ legem dare, quam corporis præscribere volunt. Unde Glossa in cap. 1. de sentent. ex econam. in 6. sic ait: Stultus & fatuus est qui se discriminat. Additque ibidem Joannes Andreas: Magis enim accedit ad id quod est falsum, in rebus ad salutem animæ pertinentibus. Cum ergo ille qui in materia morum eligit opinionem minus probabilem, faventem libertati, in concursu probabili, quæ stat pro præcepto, magis accedit ad id quod est falsum, in rebus ad salutem animæ pertinentibus, ut in prima ratione declaravimus, non sapienter ac prudenter, sed stulte omnino ac imprudenter operatur, juxta hujus celebris Canonista sententiam.